

Олег КОТИЛЕВСЬКИЙ

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
(Львів, Україна)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1135-566X>
Електронна пошта: ollegok@gmail.com

МЕХАНІЗМ ОКУПАЦІЇ (АНЕКСІЇ) АВТОНОМНОЇ РЕСПУБЛІКИ КРИМ І МІСТА СЕВАСТОПОЛЯ РОСІЙСЬКОЮ ФЕДЕРАЦІЄЮ У 2014 РОЦІ

У статті досліджено механізм окупації (анексії) Автономної Республіки Крим і м. Севастополя Російською Федерацією у лютому–березні 2014 року. Показано, що після Революції гідності, що унеможливила реалізацію стратегічних планів росії щодо послаблення або розчленування України та її відвернення від курсу європейської та євроатлантичної інтеграції, російське керівництво перейшло від переважно дипломатичних і економічних засобів впливу до відкритої збройної агресії.

Проаналізовано цілі й особливості підготовки Росії до окупації української території, висвітлено зміст основних заходів, здійснених упродовж листопада 2013 – лютого 2014 рр., а також з'ясовано роль Чорноморського флоту і агентів впливу, зокрема представників місцевих рад, проросійських політичних сил, частини духовенства, колишніх правоохоронців і військовослужбовців.

Розкрито, що механізм анексії включав послідовну реалізацію взаємопов'язаних заходів: формування і підтримку проросійських осередків, інфільтрацію агентів впливу; штучне загострення внутрішньополітичних, міжнародних і релігійних протиріч; приховане або відкрите застосування збройних сил та фактичну окупацію території; залучення нерегулярних російських і місцевих проросійських збройних формувань за підтримки російських регулярних військ; заперечення участі регулярних військ Росії як способу уникнення міжнародно-правової відповідальності; легітимізацію окупації через інсценовані псевдореферендуми і нелегітимні вибори до місцевих органів влади.

Доведено, що окупація та подальша анексія АР Крим і м. Севастополя у лютому–березні 2014 р. були одним із етапів реалізації експансіоністської політики росії, спрямованої на підриєв суверенітету України. Окупація здійснювалася у формі централізовано спланованої і швидко реалізованої спеціальної операції за участю регулярних збройних сил росії, що завершилася усуненням українських органів влади, ліквідацією політичних і громадських структур, встановленням контролю над територією та її інтеграцією до російського правового поля.

Ключові слова: російсько-українська війна, російська експансія в Україні, гібридна війна, окупація (анексія) Криму, «Кримська весна», агенти впливу.

Постановка проблеми. Протестні рухи в Україні 2013–2014 рр., що увійшли в історію як Революція гідності (Євромайдан), стали поворотним моментом у внутрішньополітичному житті держави та суттєво змінили геополітичну ситуацію в регіоні. Вони завадили реалізації стратегічних планів росії щодо послаблення або розчленування України, її відвернення від курсу європейської та євроатлантичної інтеграції та змусили російське керівництво перейти від переважно дипломатичних та економічних засобів впливу до відкритої збройної агресії під приводом «захисту співвітчизників» у Криму та на Донбасі, «боротьби з націоналізмом» та «нелегітимною кийвською владою». У лютому 2014 р. росія, по-

рушивши низку двосторонніх і багатосторонніх міжнародних угод, а також основоположні норми міжнародного права, розпочала збройну агресію проти України. Відбулися військова окупація та подальша анексія АР Крим і м. Севастополя, а також розпочався збройний конфлікт на сході України, зокрема на території Донецької і Луганської областей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика окупації та анексії АР Крим і м. Севастополя росією у лютому–березні 2014 р. знайшла широке відображення в українських, зарубіжних і російських джерелах. В українському науковому дискурсі ці події переважно розглядаються як складова реалізації довготривалої

експансіоністської політики росії, спрямованої на підрич української державності та суверенітету. Зокрема, В. Макарчук (Макарчук, В. 2014), О. Марусяк (Марусяк, О. 2016), П. Гай-Нижник (Гай-Нижник, П. 2017), І. Фурман і О. Дузь-Крятченко (Фурман, І. & Дузь-Крятченко, О. 2019), І. Фурман і І. Печенюк (Фурман, І. & Печенюк, І. 2023) та інші дослідники проаналізували витоки, цілі, засоби та наслідки окупації Криму, а також особливості її підготовки у воєнному, політичному, інформаційному та правовому вимірах. Окрема увага в дослідженнях, зокрема А. Руденка й М. Іванухи (Руденко, А. & Івануха, М. 2014), М. Мамчака (Мамчак, М. 2019), І. Фурмана і І. Печенюка (Фурман, І. & Печенюк, І. 2023), А. Клименка (Клименко, А. 2023) та інших, приділяється ролі проросійських агентів впливу, деструктивній діяльності представників місцевих рад, духовенства та силових структур, а також участі Чорноморського флоту російської федерації у підготовці анексії. Значний сегмент опрацьованої джерельної бази становлять узагальнюючі воєнно-історичні публікації, зокрема «Біла книга антитерористичної операції» (Руснак, І. (заг. ред.). 2017) та «Воєнно-історичний опис російсько-української війни» (Залужний, В., Мойсюк, С. & Шапала, С. 2022).

Зарубіжні автори, зокрема М. Кофман (Kofman, M. *et al.* 2017), Д. Арель і Дж. Дрісколл (Arel, D. & Driscoll, J. 2023), П. Бернат, К. Гюерер і К. Козера (Bernat, P., Güerer, C. & Kozera, C. A. (eds.). 2023) та інші, аналізують кримські події у контексті гібридної війни, проксі-конфліктів і стратегій застосування «нерегулярних» форм військової присутності. У їх працях акцент зроблено на військових, інформаційних і правових інструментах, використаних росією у Криму та на сході України. Залучення праці В. Баранця (Баранец, В. 2019) дає змогу реконструювати російське бачення подій так званої Кримської весни, попри її виразне ідеологічне забарвлення.

Важливою складовою дослідження стали офіційні документи – акти українського законодавства, матеріали Ради національної безпеки і оборони України, міжнародні договори, а також документи органів влади російської федерації, що дали змогу здійснити міжнародно-правовий аналіз анексії та її юридичну кваліфікацію. Відеоматеріали, журналістські розслідування та публікації в українських і зарубіжних масмедіа відіграли важливу роль у деталізації хронології подій, висвітленні ролі окремих осіб і структур, а також у фіксації ключових фактів.

Таким чином, джерельна база, використана у дослідженні, є комплексною та репрезентативною, що дає змогу всебічно проаналізувати механізм окупації (анексії) АР Крим і м. Севастополя Росією у лютому–березні 2014 р. з політико-правової, воєнної, історичної та міжнародної перспектив.

Мета статті – дослідити механізм окупації (анексії) Автономної Республіки Крим і м. Севастополя російською федерацією у лютому–березні 2014 р., проаналізувати міжнародно-правові наслідки цих дій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вивчення літератури та джерел показало, що восени 2013 р. росія почала безпосередню підготовку до окупації Криму, а саме: консолідувати проросійські сили, створювати політичну й організаційну інфраструктуру, організувати й оснащувати незаконні збройні формування (загони «самооборони») тощо. У Південному військовому окрузі росії (штаб у м. Ростов-на-Дону) під легендою забезпечення безпеки проведення 7–23 лютого 2014 р. у м. Сочі ХХІІ зимових Олімпійських ігор і боротьби з тероризмом було розгорнуто оперативне угруповання військ (сил), яке за своїм складом значно перевищувало потреби (Руденко, А. & Івануха, М. 2014). Під виглядом тренувань були відпрацьовані питання блокування морської акваторії та повітряного простору, проводилася розвідка на кордонах з Україною, зокрема радіоелектронна, морська – кораблями Чорноморського флоту і повітряна – із залученням різних типів вертольотів і літаків розвідувальної авіації, літаків далекого радіолокаційного виявлення. На усій території України було активізовано агентурну роботу, організацією якої займалися фахівці ГУ ГШ ЗС РФ та ФСБ. Водночас росія проводила бойову підготовку кораблів, морської піхоти, берегових військ Чорноморського флоту, особливо морської піхоти, яка на той час відпрацьовувала на полігонах завдання з посилення охорони об’єктів, їх захоплення, а також готувала та озброювала незаконні збройні формування на території Криму (Руденко, А. & Івануха, М. 2021). Під приводом ротації росія посилила особовим складом і технікою своє кримське сухопутне угруповання військ і Чорноморський флот, чим порушила базові угоди про статус та умови тимчасового перебування Чорноморського флоту на території України від 28 травня 1997 р. (Довідка щодо Угоди про статус і умови перебування... 2014; “ОСОБА_12, діючи умисно...” 2019).

У контексті цього зазначимо, що базування Чорноморського флоту у Криму і Севастополі, який можна назвати «троянським конем на Кримському півострові», сприяло найбільш прихованому нарощуванню і використанню російських регулярних військ, стало основним сприятливим чинником для їх окупації. Адже навколо нього концентрувалися усі антиукраїнські сили, кожній із яких відводилася своя роль у реалізації плану окупації, а за його підтримки відбулося силове захоплення території України («ОСОБА_12, діючи умисно...» 2019; Фурман, І. & Печенюк, І. 2023, с. 159–160).

22 лютого визначені з'єднання та військові частини збройних сил росії були підняті по бойовій тривозі для переміщення до Новоросійська та у подальшому на територію АР Крим для проведення військової операції по окупації півострова¹. Для посилення поліцейського режиму в АР Крим, придушення ймовірних протестних проявів місцевого населення та звільнення від правоохоронних функцій кримських армійських підрозділів на півострові розпочалося прискорене розгортання угруповання внутрішніх військ МВС росії². Отже, зазначене свідчить про чітко сплановану, скоординовану та контрольовану російськими спецслужбами підготовку до окупації українського Криму і Севастополя.

Геополітичний розворот України у бік Європи після Революції гідності (Євромайдану, 21 листопада 2013 – 22 лютого 2014 рр.) кардинально змінив російсько-українські відносини, що з боку росії стали значно агресивнішими. Російська влада вважала втрату впливу над Україною певною стратегічною поразкою і розпочала всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням неоголошену війну проти України (2014 рік:... 2014, с. 1; Кирдон, А. 2015, с. 19).

Через контрольованих російськими спецслужбами агентів впливу (депутатів Верховної Ради АР Крим і місцевих рад, голів міських і сільських територіальних громад, політичні партії і рухи, корумпованих військовослужбовців силових відомств – МО України, МВС, СБУ тощо) росія почала надавати всебічну, зокрема фінансову, підтримку антиурядовим, федералістським і сепаратистським акціям у східних і південних регіонах України, що мали стати базою проти «бан-

деризації» країни, з метою відокремлення від неї окремих територій, передусім Криму і Севастополя (Фурман, І. & Дузь-Крячченко, О. 2019, с. 56; Bernat, P., Güreş, C. & Kozera, C. A. (eds.). 2023, p. 66). Ці сепаратистські «протестні акції», що увійшли в історію як проєкт/операція «Русская весна», а у Криму – «Крымская весна», організовували і супроводжували радник російського президента Сергій Глазьев і помічник президента Владислав Сурков (Головко, В. 2021; Козлов, П., Волкова, О. & Карпак, О. 2019; Баранец, В. 2019, с. 277–305; Залужний, В., Мойсюк, С. & Шаптала, С. 2022, с. 8–9; Беседи «Сергея Глазьева»... 2016; У ГПУ пояснили... 2015; «Дари волхвів» привезли не просто так... 2021; Panfilovych, O. 2020).

Аналіз знайдених джерел показав, що на тому етапі цілями Росії були: дискредитація політичного керівництва України; анексія АР Крим і м. Севастополя; дестабілізація ситуації в Україні через розпалення політичних протестних рухів, передусім у Криму, південних і східних областях України, приведення до влади проросійських політичних сил і повернення України під російський контроль (Kofman, M. *et al.* 2017, p. 1–2; 2014 рік:... 2014, с. 2).

Уже 19 лютого 2014 р., у день 60-річчя входження Кримської області до складу Української РСР (Постановление Президиума ВС РСФСР от 05.02.1954...; Шурхало, Д. 2024), Росія почала фактичну окупацію морської акваторії України. 20 лютого 2014 р. розпочалася активна фаза окупації АР Крим і м. Севастополя (Про забезпечення прав і свобод... 2014; Bernat, P., Güreş, C. & Kozera, C. A. (eds.). 2023, p. 62, 67).

Ще до втечі В. Януковича з Києва, у Сімферополі, Севастополі та в інших кримських містах за задалегідь підготовленим планом розпочалися мітинги під сепаратистськими гаслами, на яких провідну роль «обурених кримчан» відігравали здебільшого громадяни російської федерації: завезена агентура спецслужб, працівники охоронних фірм, колишні військовослужбовці, спортсмени тощо. Вони провокували конфлікти та усіляко намагалися дестабілізувати ситуацію. Різко загострило ситуацію у Криму та активізувало сепаратистів та різноманітні проросійські організації і рухи прибуття президента-утікача до Севастополя. Працівники головних управлінь МВС України, СБУ в Криму і у м. Севастополі почали саботувати накази з Києва (Мамчак, М. 2019, с. 60; «Крим. Війна: передумови російської агресії»... 2016). «Забезпечення безпеки» на півострові здійснювали російські військовослужбовці Чорно-

¹ Галузевий дежурний архів Міністерства оборони України (далі – ГДА МО України). Ф. 516. Оп. 1П-14. Спр. 163. Арк. 20.

² ГДА МО України. Ф. 516. Оп. А4П(с)-14. Спр. 105. Арк. 98 зв.

морського флоту, передусім морської піхоти, які перебували у Криму, підрозділи місцевої міліції та ексбіці підрозділів міліції «Беркут», які перейшли на російську сторону, найманці ПВК «Вагнер», бойовики загону сербів «четників» «Князь Лазарь», які допомагали «своїм російським православним братам», так звані казаки Кубанського козацького війська (від 1 до 6 тис. осіб, які прибули на запрошення спілки козацтва Криму з Краснодарського краю росії) та інші «загони самооборони Криму» й «ополченці». За російськими джерелами (О легитимности Общекрымского референдума 2014 года. 2017), їх чисельність складала близько 10 тис. осіб. Головна причина завезення до Криму такої великої кількості парамілітарних формувань полягала в тому, що місцеві проросійські організації і так звана самооборона Криму, учасники якої проходили підготовку у тренувальному таборі біля Ростова-на-Дону, були занадто малочисельні та неспроможні організувати масові акції. Вони також здійснювали патрулювання ключових місць півострова, перевіряли автотранспорт на блокпостах, залякували військовослужбовців і місцеве населення, брали участь у сутичках з проукраїнськими і кримськотатарськими активістами, блокували військові об'єкти України та автошляхи на Перекопському перешийку тощо (Чорногор, Я., Радь, П. & Черниш, А. 2023; Гай-Нижник, П. 2017, с. 203; Kofman, M. *et al.* 2017, p. 7; Koval, M. (ed.). 2023, с. 19; Бойцы “Беркута”... 2015; Почело же... 2014; «Крим. Війна: передумови російської агресії»... 2016; Клименко, А. 2023).

23 лютого в Севастополі під охороною військовослужбовців 810-ї бригади морської піхоти Чорноморського флоту (Kofman, M. *et al.* 2017, p. 7) пройшов 10–15-тисячний мітинг проросійських сил (осіб), на якому було прийнято «резолуцію» не визнавати рішення Верховної Ради України, не перераховувати податки до Києва, а також проголошено «народним мером» громадянина росії Олексія Чалого. 24 лютого під тиском натовпу цю «резолуцію» легалізувала Севастопольська міська рада, що фактично порушувало чинне законодавство України (Про вибори депутатів Верховної Ради... 2010; Рішення Конституційного Суду України... 1998; Яницький, А. 2014) і, на наш погляд, стало державним переворотом.

Уночі 27 лютого російські спецпідрозділи без знаків розпізнавання й у повному бойовому екіпуванні, відомі під евфемізмами «ввічливі люди» та «зелені чоловічки», захопили адміністративні будівлі Верховної Ради та Ради міністрів АР Крим

та забезпечували прийняття вигідних для росії рішень («ОСОБА_12, діючи умисно...» 2019). Наступного дня, 28 лютого, депутати Верховної Ради АР Крим під дулами автоматів і з грубими порушеннями Регламенту призначили Головою Ради міністрів АР Крим Сергія Аксьонова, голову спонсорованої російськими спецслужбами всеукраїнської партії «Русское единство», і проголосували за проведення так званого референдуму про статус Криму. Як показали подальші події, все це відкрило дорогу до російської окупації і анексії. З того дня і надалі російські військові за допомогою проросійськи налаштованих місцевих мешканців і загонів так званої самооборони Криму взяли під контроль міжнародний аеропорт «Сімферополь» імені Султана Амет-Хана, аеродроми «Бельбек» (м. Севастополь) і «Кіровське» (м. Феодосія, 01.03.2014 р.), об'єкти критичної інфраструктури, передусім зв'язку та телекомунікацій (на початку березня окупаційна влада повністю вимкнула трансляцію українського телебачення на півострові), автошляхи, перевали, мости; заблокували сухопутні в'їзди до Криму біля с. Чонгар Генічеського району Херсонської області та військові частини ЗС України, а також важливі оборонні об'єкти на півострові шляхом встановлення перешкод, інженерного обладнання оборонних позицій, мінно-вибухових загороджень та фортифікаційного обладнання вогневих точок для ведення стрільби зі стрілецької зброї та окопів для техніки («ОСОБА_12, діючи умисно...» 2019; Arel, D. & Driscoll, J. 2023, p. 100–120; Шурхало, Д. 2014). Упродовж 27–28 лютого кораблі та допоміжні судна російського Чорноморського флоту заблокували бойові кораблі і судна ВМС ЗС України у Севастопольській, Стрілецькій і Балаклавській бухтах м. Севастополя для запобігання можливого виходу в море, а також оточили територію Севастопольського загону морської охорони Азово-Чорноморського регіонального управління Державної прикордонної служби України у м. Севастополі. Крім того, з 27 лютого були заблоковані і захоплені будівлі правоохоронних органів та органів державної влади України, місцевих засобів телерадіомовлення і комунікації. Для забезпечення контролю над повітряним простором і надводною обстановкою навколо півострова з 27 лютого по 1 березня російські військовослужбовці заблокували, захопили або знищили майно військових частин радіоелектронної, радіотехнічної та радіолокаційної розвідки, що надало змогу нарощувати сили на території АР Крим повітряним і мор-

ським шляхом. Після виведення з ладу системи протиповітряної оборони, на територію півострова, порушуючи державний повітряний простір України, з території росії почали безперешкодно прибувати російські військовослужбовці військовими літаками та вертольотами. 1 березня був оточений і заблокований периметр території військової частини 1-го батальйону морської піхоти ВМС ЗС України у м. Феодосії («ОСОБА_12, діючи умисно...» 2019).

6 березня для блокування фарватеру біля входу в оз. Донузлав, де базувалися кораблі ВМС ЗС України (Південна військово-морська база України, с. Новоозерне), Чорноморський флот підірвав та затопив старий списаний великий протичовновий корабель «Очаков» і рятувально-буксирне судно «Шахтер». Загалом блокування військових частин України у Криму тривало до 25 березня 2014 року (Клименко, А. 2023). Того ж дня російські військові захопили останній заблокований на оз. Донузлав корабель ВМС ЗС України – тральщик «Черкаси». 26 березня на 51 кораблі/судні (понад 80 %) ВМС ЗС України були підняті російські триколори (на початок окупації на території Криму перебувало 79 кораблів ВМС ЗС України, серед них 25 – бойових). Загалом Україна зберегла контроль над 10 плавзасобами: двома бойовими кораблями, трьома допоміжними суднами та п'ятьма катерами (Горюнов, Д. *et al.* 2021, с. 36–37; Російські окупанти захопили ... 2014).

У той же час верховний головнокомандувач збройних сил і президент росії В. Путін, незважаючи на прямі докази, усіяло заперечував присутність своїх регулярних військ у Криму та їх безпосередню участь в окупації півострова (Путин и Украина. 2014). Згодом, під тиском західноєвропейських журналістів, він зізнався в участі російських військ, а не «місцевих сил самооборони», в окупації Криму і Севастополя (Стенограмма интервью... 2014; Яковлев, М. & Гарань, О. 2015, с. 85; Крым. Путь на Родину. 2020; Интервью Владимира Путина... 2018; Владимир Путин: «За спиной сил самообороны...2014; Публичное признание президента в отпавке... 2015).

1 березня на екстреному засіданні Рада Федерації російської федерації одностайно підтримала звернення В. Путіна про використання збройних сил росії на території України «до нормалізації суспільно-політичної ситуації у цій країні» (Постановление Совета Федерации Федерального Собрания... 2014; Руснак, І. (заг. ред.). 2017, с. 12; Фурман, І. & Печенюк, І. 2023, с. 158). Тим самим була створена формально-пра-

вова основа для реалізації сценарію військового втручання на територію суверенної України (Яковлев, М. & Гарань, О. 2015, с. 83–84). Це викликало обурену реакцію як в Україні, так і країнах Заходу, де визнали дозвіл підготовкою на законодавчому рівні до вторгнення на інші території України (Це війна. Рада Федерації Росії дозволила... 2014). Того ж дня незаконно призначений «голова Ради міністрів АР Крим» С. Аксьонов у відеозверненні проголосив про тимчасове підпорядкування безпосередньо йому «з'єднань і частин силових структур, МВС, СБУ, збройних сил, флоту, податкової, прикордонників» (Аксенов попросил у Путина... 2014). 1 березня, експрезидент-втікач В. Янукович як «легітимний Президент України» також звернувся до В. Путіна з проханням застосувати збройні сили росії. На пресконференції у Ростові-на-Дону в 2018 р. він назвав їх «поліцейською миротворчою місією» (О легитимности Общекрымского референдума 2014 года. 2017; Віктор Янукович. Прес-конференція... 2014; Янукович визнав... 2018; «ОСОБА_12, діючи умисно...» 2019). Таким чином, через вищенаведені «офіційні» звернення «законно обраних» осіб росія, на нашу думку, намагалася показати легітимність присутності своїх військ на території України, зокрема й переміщених із росії у Крим до початку окупації півострова.

З іншого боку, ці заяви дали підставу російській владі, політикам різних рівнів, «експертам юристам-міжнародникам» і пропагандистам виправдовувати окупацію російськими військами Криму і Севастополя «антиконституційним державним переворотом», що стався «23 лютого [дата початку фактичної окупації – 20 лютого. – авт.] 2014 р. у Києві..., внаслідок чого влада була узурпована противниками законно обраного президента України В. Януковича, який через загрозу його життю був змушений виїхати з Києва... Конституція фактично перестала діяти...» (О легитимности Общекрымского референдума 2014 года. 2017).

16 березня в АР Крим та м. Севастополі нашвидкуруч були проведені так звані референдуми щодо майбутнього статусу цих українських адміністративно-територіальних одиниць (Постановление ВР АРК от 06.03.2014... 2014; Заключение Венецианской комиссии... 2014; Фурман, І. & Печенюк, І. 2023, с. 159). За російськими офіційними даними, 96,77 % мешканців Криму (при явці виборців 83,1 %) і 95,6 % севастопольців (при явці 89,5 %) висловилися за «возз'єднан-

ня» з росією (Протокол Комиссии Автономной Республики Крым... 2014; Bernat, P., Güreş, C. & Kozera, S. A. (eds.). 2023, p. 67). Проте, за іншими джерелами, кримськотатарські й українські громади бойкотували організовані росією «референдуми», що свідчить про завищення «офіційних результатів» і, відповідно, їх фальсифікацію. Наприклад, за заявою лідера кримськотатарського народу, колишнього голови Меджлису кримськотатарського народу Мустафи Джемільєва, явка на референдумі була трохи вище 30 %, а серед кримських татар, які бойкотували референдум, явка склала близько 0,5 % (Обнародован полный текст... 2014). Результати незаконних референдумів викликали емоційне піднесення в російському суспільстві, про що свідчать чисельні масові урочистості під гаслами «Крым и Севастополь возвращаются в родную гавань!», «Крым наш!», «Что дальше? Да хоть камни с неба! Мы на Родине!» тощо (Путин: Крым и Севастополь возвращаются... 2014).

17 березня Верховна Рада АР Крим нелегітимним складом (повноваження були достроково припинені 15 березня 2014 р. постановою Верховної Ради України №891-VII), спираючись на результати псевдodemократичного плебісциту, ухвалила постанову «Про незалежність Криму», в якій «проголосила Крим незалежною суверенною державою, у якій місто Севастополь має особливий статус..., створену народами Криму» (Про дострокове припинення повноважень... 2014; Коментар МЗС України... 2014; Щодо нікчемності рішення... 2014).

18 березня 2014 р. російський президент В. Путін, «прем'єр-міністр» самопроголошеної Республіки Крим С. Аксьонов, голова новоствореної «Державної Ради Республіки Крим» («парламенту») В. Константинов, самопроголошений мер м. Севастополя О. Чалий підписали у Кремлі неправочинний з точки зору міжнародного права «Договір між Російською Федерацією і Республікою Крим про прийняття в Російську Федерацію Республіки Крим та утворення в складі Російської Федерації нових суб'єктів» (Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым... 2014). 20 березня на позачерговому засіданні Договору ратифікувала Державна Дума Федеральних Зборів російської федерації, а 21 березня – Рада Федерації (О ратификации Договора... 2014; Марчук, В. 2014, с. 142). Прийнявши АР Крим і Севастополь до складу російської федерації (ст. 2 Договору) та в односторонньому порядку визначивши «державний кордон» з Україною на

суші (ч. 2. ст. 4) «на основі міжнародних договорів Російської Федерації, і принципів міжнародного права» (ч. 3. ст. 4), росія продемонструвала світовій спільноті та внутрішньому споживачу «легітимність» анексії української території. Таким чином, АР Крим, м. Севастополь і прилеглі до них багаті природними ресурсами акваторії Чорного і Азовського морів опинилися під російським контролем.

23 березня 2014 р. РНБО, враховуючи швидкоплинність негативного розвитку подій, прийняла рішення про передислокацію військових частин (підрозділів), установ та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів України з тимчасово окупованої території АР Крим та м. Севастополя в інші регіони України (Про передислокацію військових частин (підрозділів)... 2014).

Анексувавши частину території України – суверенної держави, росія як держава-підписант вчоргове зухвало порушила Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 2003 р. (ратифікований 20 квітня 2004 р.), Договір про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією від 1997 р. (ратифікований 14.01.1998 р., припинив дію 06.12.2018 р.) (Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво... 2018) та інші двосторонні російсько-українські договори, зокрема Угоду між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 року, в якій російські російські військові формування у Криму зобов'язувалися поважати суверенітет України, дотримуватися її законодавства та не допускати втручання у внутрішні справи України (ст. 6) (Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови... 1997; Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон... 2003; Довідка щодо Угоди про статус і умови перебування... 2014; Марусяк, О. 2016). Вищевикладене у черговий раз показало, що росія не дотримується ні принципів міжнародного права, ні укладених нею двосторонніх договорів, а основою її добросусідських відносин і досягнення зовнішньополітичних інтересів є дезінформація і військова сила.

7 квітня 2014 р., після відносно безперешкодної окупації Криму та м. Севастополя, росія роз-

почала збройну агресію на сході України, унаслідок чого було окуповано частину територій Донецької та Луганської областей (Про забезпечення прав і свобод... 2014; Про межі та перелік районів... 2019).

Висновки. Проведене дослідження дає підстави зробити такі висновки.

Окупація та подальша анексія Автономної Республіки Крим і м. Севастополя у лютому–березні 2014 р. стали одним із ключових етапів реалізації експансіоністської політики російської федерації, спрямованої на підрив державного суверенітету та територіальної цілісності України.

Механізм анексії включав послідовне виконання взаємопов'язаних дій, зокрема: формування й підтримку проросійських осередків та інфільтрацію агентів впливу; штучне загострення внутрішньополітичних, міжнаціональних і релігійних протиріч; приховане або відкрите застосування збройної сили та фактичну окупацію території; залучення нерегулярних збройних формувань

як російських, так і місцевих проросійських за підтримки підрозділів регулярної армії росії; заперечення участі регулярних збройних сил рф як спосіб уникнення міжнародно-правової відповідальності; легітимізацію окупації та подальшу анексію через інсценовані псевдореферендуми й нелегітимні вибори до місцевих органів влади.

Окупація півострова була реалізована у формі централізовано спланованої та швидко виконаної спеціальної операції за участю регулярних військ росії. Її наслідком стало усунення українських органів державної влади, ліквідація політичних і громадських структур, встановлення повного контролю над територією та її прискорена інтеграція до російського правового, адміністративного й військового простору.

Перспективним напрямом подальших наукових розвідок з означеної теми може бути дослідження механізму гібридної агресії росії на сході України у 2014–2022 роках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

- 2014 рік: економічні підсумки для України. Рік кризи та нові можливості. (2014). URL: <https://tinyurl.com/ysvmckdc> [дата зверн.: 12.10.2025].
- Arel, D. & Driscoll, J. (2023). *Ukraine's Unnamed War: Before the Russian Invasion of 2022*. Cambridge & NY: Cambridge University Press, 274 p.
- Bernat, P., Güreş, C. & Kozera, C. A. (eds.). (2023). *Proxy Wars from a Global Perspective. Non-State Actors and Armed Conflicts*. Bloomsbury Academic, 266 p.
- Kofman, M., Migacheva K., Nichiporuk, B., Radin, A., Tkacheva, O. & Oberholtzer, J. (2017). *Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*. URL: <https://tinyurl.com/9ft8jyyt> [дата зверн.: 12.10.2025].
- Koval, M. (ed.). (2023). *“Wagner” Private Military Company: from its formation to the present day*. Kyiv: NDU, 128 p.
- Panfilovych, O. (2020). «Медуза»: Священники РПЦ за дорученням Міноборони Росії брали участь в анексії Криму. URL: <https://tinyurl.com/2n54xjhh> [дата зверн.: 12.09.2025].
- Аксенов попросил у Путина “помощи”. (2014). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wdlXv-i9YQk> [дата зверн.: 17.10.2025].
- Баранец, В. (2019). *Спецоперація Крим-2014. Документально-исторический роман*. Москва: Издательский дом “Комсомольская правда”, 460 с.
- Беседы «Сергея Глазьева» о Крыме и беспорядках на востоке Украины. Расшифровка. (2016). URL: <https://tinyurl.com/32rj8mx5> [дата зверн.: 06.10.2025].
- Бойцы «Беркута» продолжают пополнять ряды боевиков. (2015). URL: <https://tinyurl.com/yjr9xj2s> [дата зверн.: 06.10.2025].
- Віктор Янукович. Прес-конференція в Ростові-на-Дону. (2014). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K3ZF3UahVnI> [дата зверн.: 06.09.2025].
- Владимир Путин: «За спиной сил самообороны Крыма стояли наши военнослужащие». (2014). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pQ0CjshbsQc> [дата зверн.: 12.09.2025].
- Гай-Нижник, П. (2017). *Росія проти України (1990–2016 рр.): від політики шантажу і примусу до війни на поглинання та спроби знищення*. Київ: “МП Леся”, 332 с.
- Головко, В. (2021). Русская весна. (Ред. В. А. Смолій). *Енциклопедія історії України* (Дод. том. Кн. 1). Київ: «Наукова думка», с. 507–508.

Горюнов, Д., Твардовський, А., Кольцов, М., Юзьків, В., Сахно, Г. & Прохоров, Б. (2021). *Оцінка економічних втрат України від тимчасової окупації Кримського півострову*. Центр економічної стратегії, 56 с.

“Дари волхвів” привезли не просто так: Як ФСБ діяла в Криму в 2014-му році під прикриттям Московського патріархату (відео). (2021). URL: <https://tinyurl.com/mfj2dsjt> [дата зверн.: 06.10.2025].

Довідка щодо Угоди про статус і умови перебування Чорноморського флоту РФ на території України та її порушення з боку Росії. (2014). URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/1587.html> [дата зверн.: 06.10.2025].

Договір між Україною і Російською Федерацією про українсько-російський державний кордон від 28 січня 2003 р. (2003). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_157#Text [дата зверн.: 06.10.2025].

Договор между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов от 18 марта 2014 года. (2014). URL: <https://tinyurl.com/522xv96t> [дата зверн.: 09.09.2025].

Заключение Венецианской комиссии о референдуме в Автономной Республике Крым. (2014). URL: <https://tinyurl.com/4kd6fv46> [дата зверн.: 06.10.2025].

Залужний, В., Мойсюк, Є. & Шаптала, С. (2022). *Воєнно-історичний опис російсько-української війни (лютий–березень 2022 року)*. Київ: Мін-во оборони України; Генеральний штаб Збройних Сил України, 114 с.

Интервью Владимира Путина австрийскому телеканалу ORF. (2018). URL: <https://tinyurl.com/2k8f4bv3> [дата зверн.: 14.09.2025].

Киридон, А. (2015). Євромайдан/Революція гідності: причини, характер, основні етапи. *Історична пам'ять*. Вип. 33, с. 17–32.

Клименко, А. (2023). Окупація Криму. Як це було. URL: <https://tinyurl.com/4j8hfskm> [дата зверн.: 14.09.2025].

Козлов, П., Волкова, О. & Карпьяк, О. (2019). Хроника аннексии: “крымская весна” в воспоминаниях участников событий. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-47609756> [дата зверн.: 06.10.2025].

Коментар МЗС України щодо постанови “Про незалежність Криму” від 17 березня 2014 року. (2014). URL: <https://tinyurl.com/укут9г76> [дата зверн.: 04.10.2025].

«Крим. Війна: передумови російської агресії». Директор Національного інституту стратегічних досліджень, академік НАН України Володимир Горбулін презентував аналітичні матеріали. (2016). URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2399.html> [дата зверн.: 12.10.2025].

Крым. Путь на Родину. Документальный фильм Андрея Кондрашова. (2020). URL: <https://tinyurl.com/w2tkj9ms> [дата зверн.: 06.10.2025].

Лист Януковича до Путіна з проханням ввести війська. (2017). URL: <https://tinyurl.com/35pbdmsm> [дата зверн.: 06.10.2025].

Макарчук, В. (2014). Кримська авантюра Путіна (2014 р.): аспекти міжнародного права та суспільної моралі. *Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Юридичні науки*. № 810, с. 140–146.

Мамчак, М. (2019). *2014. Анексія Криму. Анатомія “гібридної” війни*. Севастополь, 439 с.

Марусьяк, О. (2016). *Агресія проти Криму, його окупація та анексія Російською Федерацією: міжнародно-правовий аналіз*: дис. ... док-ра. філософії. Мюнхен, 214 с.

О легитимности Общекрымского референдума 2014 года. (2017). URL: <https://tinyurl.com/3562hx2r> [дата зверн.: 06.10.2025].

Постановление Президиума ВС РСФСР от 05.02.1954 О передаче Крымской области из состава РСФСР в состав Украинской ССР. URL: <https://tinyurl.com/yex59yh6> [дата зверн.: 06.10.2025].

Постановление ВР АРК от 06.03.2014 № 1702-6/14. (2014). URL: <https://tinyurl.com/bdzfham> [дата зверн.: 15.09.2025].

О ратификации Договора между Российской Федерацией и Республикой Крым о принятии в Российскую Федерацию Республики Крым и образовании в составе Российской Федерации новых субъектов: Федеральный закон от 21 марта 2014 г. № 36-ФЗ. (2014). URL: <https://base.garant.ru/70618344/> [дата зверн.: 13.10.2025].

Обнародован полный текст выступления Джемилева на заседании Совбеза ООН. (2014). URL: <https://focus.ua/politics/301942> [дата зверн.: 11.10.2025].

“ОСОБА_12, діючи умисно...” Оpubліковано повний текст вироку Януковичу. (2019). URL: <https://tinyurl.com/sftpezc4> [дата зверн.: 12.10.2025].

Постановление Совета Федерации Федерального Собрания Российской Федерации от 01.03.2014 № 48-СФ «Об использовании Вооруженных Сил Российской Федерации на территории Украины». (2014). URL: <https://tinyurl.com/ydrmysvt> [дата зверн.: 13.10.2025].

Почело је: Четнички командант Братислав Живковић у Доњецку. (2014). URL: <https://tinyurl.com/2hmjjuku> [дата зверн.: 09.09.2025].

Про вибори депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 10 липня 2010 р. № 2487-VI. (2010). *Відомості Верховної Ради України*. № 35–36. Ст. 491.

Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим: Постанова Верховної Ради України від 15 березня 2014 р. № 891-VII. (2014). *Відомості Верховної України*. № 14. Ст. 324.

Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15 квітня 2014 р. № 1207-VII. (2014). *Відомості Верховної Ради України*. № 26. Ст. 892.

Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях: Указ Президента України від 7 лютого 2019 р. №32. (2019). *Офіційний вісник Президента України*. № 3. Ст. 38.

Про припинення дії Договору про дружбу, співробітництво і партнерство між Україною і Російською Федерацією: Закон України від 6 грудня 2018 р. № 2643-VIII. (2018). *Відомості Верховної Ради України*. № 1. Ст. 2.

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 березня 2014 року «Про передислокацію військових частин (підрозділів), установ та організацій Збройних Сил України, інших військових формувань і правоохоронних органів України з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя в інші регіони України»: Указ Президента України від 24 березня 2014 р. № 339. (2014). *Офіційний вісник Президента України*. № 12. Ст. 501.

Протокол Комиссии Автономной Республики Крым по проведению общекрымского референдума о результатах референдума. (2014). URL: <https://tinyurl.com/55z574kt> [дата зверн.: 17.10.2025].

Публичное признание президента в отправке российских войск в Крым. (2015). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3w4LnR3bcQQ> [дата зверн.: 21.09.2025].

Путин и Украина. Пресс-конференция. Полный текст. (2014). URL: <https://tinyurl.com/ytbd2vf7> [дата зверн.: 06.10.2025].

Путин: Крым и Севастополь возвращаются в родную гавань. (2014). URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QVsUWWp04q8> [дата зверн.: 06.10.2025].

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України “Про Закон України “Про порядок проведення виборів депутатів міської, районних у місті Києві рад та міського голови у місті Києві” (справа про вибори у містах Києві та Севастополі) від 27 березня 1998 р. № 5-рп/98. (1998). *Офіційний вісник України*. № 23. Ст. 853.

Російські окупанти захопили 51 корабель ВМС України (список). (2014). URL: <https://tinyurl.com/36wwncnz> [дата зверн.: 25.09.2025].

Руденко, А. & Евчин, Д. & Шевченко, А. (2021). 10 фактов украинской военной разведки о российской оккупации Крыма в 2014 году. URL: <https://tinyurl.com/mr6u36bz> [дата зверн.: 24.09.2025].

Руденко, А. & Ивануха, М. (2021). Задолго до 2014? Как Россия готовила оккупацию Крыма. URL: <https://tinyurl.com/3wxk2c55> [дата зверн.: 23.09.2025].

Руснак, І. (заг. ред.). (2017). *Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016)*. Київ: НУОУ, 162 с.

Стенограмма интервью Владимира Путина немецкому телеканалу ARD. (2014). URL: <https://tinyurl.com/mhsvf3md> [дата зверн.: 14.09.2025].

У ГПУ пояснили, що ФСБ і Сурков робили на Майдані. (2015). URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/10/20/7085511/> [дата зверн.: 09.09.2025].

Угода між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 року. (1997). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text [дата зверн.: 21.09.2025].

Фурман, І. & Дузь-Крятченко, О. (2019). Експансія Російської Федерації в Україні 1991–2014 рр. як складова загальної стратегії ліквідації української державності. *Воєнно-історичний вісник*. № 4 (34), с. 46–67. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2019-34-4-46-67>.

Фурман, І. & Печенюк, І. (2023). Анексія Криму в 2014 році як результат сучасної експансіоністської політики Російської Федерації. *Досвід застосування збройних сил у світових війнах і воєнних конфліктах ХХ – початку ХХІ ст.: тенденції та закономірності*: матер. міжвуз. наук.-практ. семінару, 25 травня 2023 р. Київ: ЦП “Компринт”, с. 156–161.

Це війна. Рада Федерації Росії дозволила Путіну ввести війська в Україну. (2014). URL: <https://tinyurl.com/2astrrp3> [дата зверн.: 14.09.2025].

Чорногор, Я., Радь, П. & Черниш, А. (2023). *Анатомія “ПВК ВАГНЕРА”: створення, війна в Україні та шляхи протидії угрупованню*. URL: <https://tinyurl.com/3xwrrbyp> [дата зверн.: 12.09.2025].

Шурхало, Д. (2024). 10 років тому: як Росія захопила Крим. URL: <https://tinyurl.com/y9uftwwh> [дата зверн.: 14.08.2025].

Щодо нікчемності рішення Верховної Ради Автономної Республіки Крим стосовно проголошення незалежності Криму. (2014). URL: <https://tinyurl.com/mt2sbf2j> [дата зверн.: 12.10.2025].

Яковлев, М. & Гарань, О. (2015). *Україна після Євромайдану: досягнення та виклики*. Київ: Фонд “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва, 132 с.

Яницький, А. (2014). Росія бере владу у Севастополі. URL: <https://tinyurl.com/3y8mb94d> [дата зверн.: 12.09.2025].

Янукович визнав, що просив Путіна ввести війська в Україну. (2018). URL: <https://tinyurl.com/3huxn4m5> [дата зверн.: 06.10.2025].

REFERENCES

2014 rik: ekonomichni pidsumky dlia Ukrainy. Rik kryzy ta novi mozhlyvosti. (2014). [2014: Economic results for Ukraine. The year of crisis and new opportunities]. URL: <https://tinyurl.com/ysvmckdc> [Accessed: 12.10.2025]. [in Ukrainian].

Aksenov poprosil u Putina “pomoshhi”. (2014). [Aksenov asked Putin for “help”]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=wdlXv-i9YQk> [Accessed: 17.10.2025]. [in Russian].

Arel, D. & Driscoll, J. (2023). *Ukraine’s Unnamed War: Before the Russian Invasion of 2022*. Cambridge & NY: Cambridge University Press, 274 p. [in English].

Baranec, V. (2019). *Specoperaciya Krym-2014. Dokumentalno-istoricheskij roman*. [Special operation Krym-2014. Documentary-historical novel]. Moskva. Izdatelskij dom “Komsomolskaya pravda”, 460 s. [in Russian].

Bernat, P., Güterer, C. & Kozera, C. A. (eds.). (2023). *Proxy Wars from a Global Perspective. Non-State Actors and Armed Conflicts*. Bloomsbury Academic, 266 p. [in English].

Besedy “Sergeya Glazeva” o Kryme i besporjadkah na vostoce Ukrainy. Rasshifrovka. (2016). [Conversations of “Sergei Glazyev” about Crimea and the unrest in eastern Ukraine. Transcript]. URL: <https://tinyurl.com/32pj8mx5> [Accessed: 06.10.2025]. [in Russian].

Bojcy “Berkuta” prodolzhayut popolnyat ryady boevikov. (2015). [“Berkut” fighters continue to replenish the ranks of militants]. URL: <https://tinyurl.com/yjr9xj2s> [Accessed: 06.10.2025]. [in Russian].

Chornohor, Ya., Rad, P. & Chernysh, A. (2023). Anatomiiia “PVK VAHNERA”: stvorennia, viina v Ukraini ta shliakhy protydii uhrupovanniu [Anatomy of “WAGNER PMC”: creation, war in Ukraine and ways to counter the group]. URL: <https://tinyurl.com/3xwrrbyp> [Accessed: 12.09.2025]. [in Ukrainian].

“Dary volkhviv” pryvezly ne prosto tak: Yak FSB diiala v Krymu v 2014-mu rotsi pid prykryttiam Moskovskoho patriarkhatu (video). (2021). [The “gifts of the Magi” were brought for a reason: How the FSB operated in Crimea in 2014 under the cover of the Moscow Patriarchate]. URL: <https://tinyurl.com/mfj2dsjt> [Accessed: 06.10.2025]. [in Ukrainian].

Dogovor mezhdru Rossijskoj Federaciej i Respublikoj Krym o prinyatii v Rossijskuyu Federaciju Respubliki Krym i obrazovanii v sostave Rossijskoj Federacii novyh subektov ot 18 marta 2014 goda [Agreement between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the admission of the Republic of Crimea to the Russian

Federation and the formation of new subjects in the Russian Federation dated March 18, 2014]. URL: <https://tinyurl.com/522xv96t> [Accessed: 06.10.2025]. [in Russian].

Dohovir mizh Ukrainoiu i Rosiiskoju Federatsiieju pro ukrainsko-rosiiskyi derzhavnyi kordon vid 28 sichnia 2003 r. (2003). [Treaty between Ukraine and the Russian Federation on the Ukrainian-Russian State Border of January 28, 2003]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_157#Text [Accessed: 06.10.2025]. [in Ukrainian].

Dovidka shchodo Uhody pro status i umovy perebuvannia Chornomorskoho flotu RF na terytorii Ukrainy ta yii porushennia z boku Rosii. (2014). [Information on the Agreement on the Status and Conditions of the Russian Black Sea Fleet's Stay on the Territory of Ukraine and its Violation by Russia]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/1587.html> [Accessed: 06.10.2025]. [in Ukrainian].

Furman, I. & Duz-Kriatchenko, O. (2019). Ekspansii Rosiiskoi Federatsii v Ukraini 1991–2014 rr. yak skladova zahalnoi stratehii likvidatsii ukrainskoi derzhavnosti [The expansion of the Russian Federation in Ukraine 1991–2014 as a component of the overall strategy of eliminating Ukrainian statehood]. *Voienno-istorychnyi visnyk*. № 4 (34), s. 46–67. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.33099/2707-1383-2019-34-4-46-67>.

Furman, I. & Pecheniuk, I. (2023). Aneksiia Krymu v 2014 rotsi yak rezultat suchasnoi ekspansionistskoi polityky Rosiiskoi Federatsii [The annexation of Crimea in 2014 as a result of the modern expansionist policy of the Russian Federation]. *Dosvid zastosuvannia zbroinykh syl u svitovykh viinakh i voiennykh konfliktakh XX – pochatku XXI st.: tendentsii ta zakonomirnosti: mater. mizhvuz. nauk.-prakt. seminaru, 25 travnia 2023 r.* Kyiv: TsP “Kompyrnt”, s. 156–161. [in Ukrainian].

Hai-Nyzhnyk, P. (2017). *Rosiiu proty Ukrainy (1990–2016 rr.): vid polityky shantazhu i pryusuu do viiny na pohlynannia ta sproby znyshchennia* [Russia vs. Ukraine (1990–2016): from the politics of blackmail and coercion to a war of absorption and attempts at destruction]. Kyiv: “MP Lesia”, 332 s. [in Ukrainian].

Holovko, V. (2021). Russkaia vesna [Russian Spring]. (Red. V. A. Smolii). *Entsyklopediia istorii Ukrainy* (Dod. T. Kn. 1). Kyiv: “Naukova dumka”, s. 507–508. [in Ukrainian].

Horiunov, D., Tvardovskyi, A., Koltsov, M., Yuzkiv, V., Sakhno, H. & Prokhorov, B. (2021). *Otsinka ekonomichnykh vtrat Ukrainy vid tymchasovoi okupatsii Krymskoho pivostrovu* [Assessment of Ukraine's economic losses from the temporary occupation of the Crimean Peninsula]. *Tsentr ekonomichnoi stratehii*, 56 s. [in Ukrainian].

Intervyu Vladimira Putina avstrijskomu telekanalu ORF. (2018). [Vladimir Putin's interview with the Austrian TV channel ORF]. URL: <https://tinyurl.com/2k8f4bv3> [Accessed: 14.09.2025]. [in Russian].

Klymenko, A. (2023). Okupatsiia Krymu. Yak tse bulo [The occupation of Crimea. How it happened]. URL: <https://tinyurl.com/4j8hfskm> [Accessed: 14.09.2025]. [in Ukrainian].

Kofman, M., Migacheva K., Nichiporuk, B., Radin, A., Tkacheva, O. & Oberholtzer, J. (2017). *Lessons from Russia's Operations in Crimea and Eastern Ukraine*. URL: <https://tinyurl.com/9ft8jyyt> [Accessed: 12.10.2025]. [in English].

Komentar MZS Ukrainy shchodo postanovy “Pro nezalezhnist Krymu” vid 17 bereznia 2014 roku. (2014). [Commentary of the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine on the Resolution “On the Independence of Crimea” of March 17, 2014]. URL: <https://tinyurl.com/ykyt9r76> [Accessed: 04.10.2025]. [in Ukrainian].

Koval, M. (ed.). (2023). *“Wagner” Private Military Company: from its formation to the present day*. Kyiv: NDU, 128 p. [in English].

Kozlov, P., Volkova, O. & Karpyak, O. (2019). Hronika aneksii: “krymskaya vesna” v vospominaniyah uchastnikov sobytij [Chronicle of the annexation: “Crimean Spring” in the memories of the participants of the events]. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-47609756> [Accessed: 06.10.2025]. [in Ukrainian].

Krym. Put na Rodinu. Dokumentalnyj film Andrey Kondrashova. (2020). [Crimea. The Way Home. A documentary by Andrey Kondrashov]. URL: <https://tinyurl.com/w2tkj9ms> [Accessed: 06.10.2025]. [in Russian].

Kyrydon, A. (2015). Yevromaidan/Revoliutsiia hidnosti: prychny, kharakter, osnovni etapy [Euromaidan/Revolution of Dignity: causes, nature, main stages]. *Istorychna pamiat*. Vyp. 33, s. 17–32. [in Ukrainian].

“Krym. Viina: peredumovy rosiiskoi ahresii”. Dyrektor Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen, akademik NAN Ukrainy Volodymyr Horbulin prezentuvav analitychni materialy. (2016). [“Crimea. War: Preconditions for Russian Aggression”. Director of the National Institute for Strategic Studies, Academician of the NAS of Ukraine Volodymyr Horbulin presented analytical materials]. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/2399.html> [Accessed: 12.10.2025]. [in Ukrainian].

Lyst Yanukovycha do Putina z prokhanniam vvesty viiska. (2017). [Yanukovich's letter to Putin asking to send troops]. URL: <https://tinyurl.com/35pbdmsm> [Accessed: 06.10.2025]. [in Russian].

Makarchuk, V. (2014). Krymska avantiura Putina (2014 r.): aspekty mizhnarodnoho prava ta suspilnoi morali. [Putin's Crimean adventure (2014): aspects of international law and public morality]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politehnika". Yurydychni nauky.* № 810, s.140–146. [in Ukrainian].

Mamchak, M. (2019). 2014. *Aneksiia Krymu. Anatomiiia "hibrydnoi" viiny.* [2014. The Annexation of Crimea. Anatomy of a "Hybrid" War]. Sevastopol, 439 s. [in Ukrainian].

Marusiak, O. (2016). *Ahresiiia proty Krymu, yoho okupatsiia ta aneksiia Rosiiskoiu Federatsiieiu: mizhnarodno-pravovyi analiz* [Aggression against Crimea, its occupation and annexation by the Russian Federation: international legal analysis]. (PhD thesis). Miunkhen, 214 s. [in Ukrainian].

O legitimnosti Obshekrymskogo referendumu 2014 goda. (2017). [On the legitimacy of the Crimean referendum of 2014]. URL: <https://tinyurl.com/3562hx2r> [Accessed: 06.10.2025]. [in Russian].

O ratifikacii Dogovora mezhdru Rossijskoj Federaciej i Respublikoj Krym o prinyatii v Rossijskuyu Federaciyu Respubliki Krym i obrazovanii v sostave Rossijskoj Federacii novyh subektov. [On the ratification of the Treaty between the Russian Federation and the Republic of Crimea on the admission of the Republic of Crimea to the Russian Federation and the formation of new subjects within the Russian Federation]: *Federalnyj zakon ot 21 marta 2014 g. № 36-FZ.* (2014). URL: <https://base.garant.ru/70618344/> [Accessed: 13.10.2025]. [in Russian].

Obnarodovan polnyj tekst vystupleniya Dzhemileva na zasedanii Sovbeza OON. (2014). [The full text of Dzhemilev's speech at the UN Security Council meeting has been released]. URL: <https://focus.ua/politics/301942> [Accessed: 11.10.2025]. [in Russian].

“OSOBA_12, diiuchy umysno...” Opublikovano povnyi tekst vyroku Yanukovychu (2019). [“PERSON_12, acting intentionally...” Full text of Yanukovich's verdict published]. URL: <https://tinyurl.com/sftpezc4> [Accessed: 12.10.2025]. [in Ukrainian].

Panfilovych, O. (2020). «Meduza»: Sviashchenyky RPTs za doruchenniam Minoborony Rosii braly uchast v aneksii Krymu [Meduza: ROC priests participated in the annexation of Crimea on behalf of the Russian Defence Ministry]. URL: <https://tinyurl.com/2n54xjhh> [Accessed: 12.09.2025]. [in Ukrainian].

Počelo je: Četnički komandant Bratislav Živković u Donjecku. (2014). [It started: Chetnik commander Bratislav Živković in Donetsk]. URL: <https://tinyurl.com/2hmjjuky> [Accessed: 09.09.2025]. [in Serbian].

Postanovlenie Prezidiuma VS RSFSR ot 5 fevralya 1954 goda O peredache Krymskoj oblasti iz sostava RSFSR v sostav Ukrainskoj SSR [Resolution of the Presidium of the Supreme Soviet of the RSFSR of 05.02.1954 On the transfer of the Crimean region from the RSFSR to the Ukrainian SSR]. URL: <https://tinyurl.com/bdzfham> [Accessed: 06.10.2025]. [in Russian].

Postanovlenie Soveta Federacii Federal'nogo Sobranija Rossijskoj Federacii ot 01.03.2014 № 48-SF “Ob ispol'zovanii Vooruzhennyh Sil Rossijskoj Federacii na territorii Ukrainy”. (2014). [Resolution of the Federation Council of the Federal Assembly of the Russian Federation of March 1, 2014 No. 48-SF “On the Use of the Armed Forces of the Russian Federation on the Territory of Ukraine”]. URL: <https://tinyurl.com/ydrmysvt> [Accessed: 13.10.2025]. [in Russian].

Postanovlenie VR ARK ot 06.03.2014 № 1702-6/14. (2014). [Resolution of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea dated March 6, 2014 No. 1702-6/14]. URL: <https://tinyurl.com/bdzfham> [Accessed: 15.09.2025]. [in Russian].

Pro dostrokovu prypynennia povnovazhen Verkhovnoi Rady Avtonomnoi Respubliki Krym [On the early termination of the powers of the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea]: *Postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 15 bereznia 2014 r. № 891-VII.* (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Ukrainy.* № 14, art. 324. [in Ukrainian].

Pro mezhi ta perelik raioniv, mist, selyshch i sil, chastyn yikh terytorii, tymchasovo okupovanykh u Donetskkii ta Luhanskii oblastiakh [On the borders and list of districts, cities, towns and villages, parts of their territories temporarily occupied in Donetsk and Luhansk regions]: *Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 7 liutoho 2019 r. №32/2019.* (2019). *Ofitsiyni visnyk Prezydenta Ukrainy.* № 3, art. 38. [in Ukrainian].

Pro prypynennia dii Dohovoru pro druzhbu, spivrobotnytstvo i partnerstvo mizh Ukrainoiu i Rosiiskoiu Federatsiieiu [On the termination of the Treaty on Friendship, Cooperation and Partnership between Ukraine and the Russian Federation]: *Zakon Ukrainy vid 6 hrudnia 2018 r. №2643-VIII.* (2018). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy.* № 1, art. 2. [in Ukrainian].

Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 23 bereznia 2014 roku “Pro peredyslokatsiiu viiskovykh chastyn (pidrozdiliv), ustanov ta orhanizatsii Zbroinykh Syl Ukrainy, inshykh viiskovykh formuvan i pravookhoronnykh orhaniv Ukrainy z tymchasovo okupovanoi terytorii Avtonomnoi Respubliky Krym ta mista Sevastopolia v inshi rehiony Ukrainy” [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of March 23, 2014 “On the relocation of military units (subdivisions), institutions and organizations of the Armed Forces of Ukraine, other military formations and law enforcement agencies of Ukraine from the temporarily occupied territory of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol to other regions of Ukraine”]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 bereznia 2014 r/ № 339/2014. (2014). *Ofitsiinyi visnyk Prezydenta Ukrainy*. № 12, art. 501. [in Ukrainian].

Pro vybory deputativ Verkhovnoi Rady Avtonomnoi Respubliky Krym, mistsevykh rad ta silskykh, selyshchnykh, miskykh holiv [On the elections of deputies of the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea, local councils and village, settlement, and city mayors]: Zakon Ukrainy vid 10 lypnia 2010 r. № 2487-VI. (2010). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 35–36, art. 491. [in Ukrainian].

Pro zabezpechennia prav i svobod hromadian ta pravovyi rezhym na tymchasovo okupovanii terytorii Ukrainy [On ensuring the rights and freedoms of citizens and the legal regime in the temporarily occupied territory of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 15 kvitnia 2014 r. № 1207-VII. (2014). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. № 26, art. 892. [in Ukrainian].

Protokol Komysyisy Avtonomnoi Respubliky Krym po provedeniyu obshchekrymskoho referendumu o rezultatakh referendumu. (2014). [Protocol of the Commission of the Autonomous Republic of Crimea for the conduct of the all-Crimean referendum on the results of the referendum]. URL: <https://tinyurl.com/55z574kt> [Accessed: 17.10.2025]. [in Russian].

Publychnoe pryznanye prezidenta v otpravke rossiyskykh voisk v Krym. (2015). [The President’s public admission of sending Russian troops to Crimea]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=3w4LnR3bcQQ> [Accessed: 21.09.2025]. [in Russian].

Putin i Ukraina. Press-konferenciya. Polnyj tekst. (2014). [Putin and Ukraine. Press conference. Full text]. URL: <https://tinyurl.com/ytbd2vf7> [Accessed: 04.11.2024]. [in Russian].

Putin: Krym i Sevastopol vozvrashayutsya v rodnuyu gavan. (2014). [Putin: Crimea and Sevastopol are returning to their native harbor]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=QVsUWWp04q8> [Accessed: 06.10.2025]. [in Russian].

Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy u spravi za konstytutsiinym podanniam 46 narodnykh deputativ Ukrainy shchodo vidpovidnosti Konstytutsii Ukrainy (konstytutsiinosti) Postanovy Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro Zakon Ukrainy “Pro poriadok provedennia vyboriv deputativ miskoi, raionnykh u misti Kyievi rad ta miskoho holovy u misti Kyievi” (sprava pro vybory u mistakh Kyievi ta Sevastopoli) vid 27 bereznia 1998 roku № 5-rp/98. Sprava № 03/857-98, № 1-23/98. (1998). [Decision of the Constitutional Court of Ukraine in the case on the constitutional petition of 46 people’s deputies of Ukraine on the compliance with the Constitution of Ukraine (constitutionality) of the Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine “On the Law of Ukraine “On the Procedure for Conducting Elections of Deputies of City and District Councils in the City of Kyiv and the Mayor of the City of Kyiv” (case on elections in the cities of Kyiv and Sevastopol) dated March 27, 1998 No. 5-rp/98]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy*. № 23, art. 853. [in Ukrainian].

Rosiiski okupanty zakhopyly 51 korabel VMS Ukrainy (spysok). (2014). [Russian invaders captured 51 ships of the Ukrainian Navy (list)]. URL: <https://tinyurl.com/36wwncnz> [Accessed: 25.09.2025]. [in Ukrainian].

Rudenko, A. & Ivanukha, M. (2021). Zadolgo do 2014? Kak Rossija gotovila okkupaciju Kryma [Long before 2014? How Russia prepared the occupation of Crimea]. URL: <https://tinyurl.com/3wxk2c55> [Accessed: 23.09.2025]. [in Russian].

Rudenko, A. & Yevchin, D. & Shevchenko, A. (2021). 10 faktov ukrainskoj voennoj razvedki o rossijskoj okkupacii Kryma v 2014 godu [10 facts from Ukrainian military intelligence about the Russian occupation of Crimea in 2014]. URL: <https://tinyurl.com/mr6u36bz> [Accessed: 24.09.2025]. [in Russian].

Rusnak, I. (ed.). (2017). *Bila knyha antyterorystychnoi operatsii na Skhodi Ukrainy (2014–2016)* [The White Book of Anti-Terrorist Operation in the East of Ukraine in 2014–2016]. Kyiv: NUOU, 162 s. [in Ukrainian].

Shchodo nikchemnosti rishennia Verkhovnoi Rady Avtonomnoi Respubliky Krym stosovno proholoshennia nezalezhnosti Krymu. (2014). [On the invalidity of the decision of the Supreme Council of the Autonomous Republic of Crimea on the declaration of independence of Crimea]. URL: <https://tinyurl.com/mt2sbf2j> [Accessed: 12.10.2025]. [in Ukrainian].

Shurkhalo, D. (2024). 10 rokiv tomu: yak Rosiia zakhopyla Krym. [10 years ago: how Russia seized Crimea]. URL: <https://tinyurl.com/y9uftwwh> [Accessed: 14.08.2025]. [in Ukrainian].

Stenogramma interv'ju Vladimira Putina nemeckomu telekanalu ARD. (2014). [Transcript of Vladimir Putin's interview with German television channel ARD]. URL: <https://tinyurl.com/mhsvf3md> [Accessed: 14.09.2025]. [in Russian].

Tse viina. Rada Federatsii Rosii dozvolyla Putinu vvesty viiska v Ukrainu. (2014). [This is war. The Russian Federation Council has authorized Putin to send troops into Ukraine]. URL: <https://tinyurl.com/2acmppp3> [Accessed: 06.10.2025]. [in Ukrainian].

U HPU poiasnyly, shcho FSB i Surkov robyly na Maidani. (2015). [The Prosecutor General's Office explained what the FSB and Surkov did on the Maidan]. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/10/20/7085511/> [Accessed: 14.09.2025]. [in Ukrainian].

Uhoda mizh Ukrainoiu i Rosiiskoiu Federatsiieiu pro status ta umovy перебування Chornomorskoho flotu Rosiiskoi Federatsii na terytorii Ukrainy vid 28 travnia 1997 roku. (1997). [Agreement between Ukraine and the Russian Federation on the status and conditions of the stay of the Black Sea Fleet of the Russian Federation on the territory of Ukraine dated May 28, 1997]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/643_076#Text [Accessed: 21.09.2025]. [in Ukrainian].

Viktor Yanukovych. Pres-konferentsiia v Rostovi-na-Donu. (2014). [Viktor Yanukovych. Press conference in Rostov-on-Don]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=K3ZF3UahVnI> [Accessed: 06.09.2025]. [in Ukrainian].

Vladimir Putin: "Za spinoj sil samooborony Kryma stoyali nashi voennosluzhashie". (2014). [Vladimir Putin: "Our servicemen stood behind the self-defense forces of Crimea"]. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pQ0CjshbsQc> [Accessed: 12.09.2025]. [in Russian].

Yakovliev, M. & Haran, O. (2015). *Ukraina pislia Yevromaidanu: dosiahnennia ta vyklyky* [Ukraine after Euromaidan: achievements and challenges]. Kyiv: Fond "Demokratychni initsiatyvy" im. Ilka Kucheriva, 132 s. [in Ukrainian].

Yanitskyi, A. (2014). Rosiia bere vladu u Sevastopoli [Russia takes power in Sevastopol]. URL: <https://tinyurl.com/3y8mb94d> [Accessed: 12.09.2025]. [in Ukrainian].

Yanukovych vyznav, shcho prosyv Putina vvesty viiska v Ukrainu. (2018). [Yanukovych admitted that he asked Putin to send troops into Ukraine]. URL: <https://tinyurl.com/3huxn4m5> [Accessed: 06.10.2025]. [in Ukrainian].

Zaklyuchenie Venecianskoj komissii o referendum v Avtonomnoj Respublike Krym. (2014). [Conclusion of the Venice Commission on the referendum in the Autonomous Republic of Crimea]. URL: <https://tinyurl.com/4kd6fv46> [Accessed: 06.10.2025]. [in Russian].

Zaluzhnyi, V., Moisiuk, Ye. & Shaptala, S. (2022). *Voienno-istorychnyi opys rosiisko-ukrainskoi viiny (liutyi–berezen 2022 roku)* [Military-historical overview of the Russian-Ukrainian war (February–March 2022)]. Kyiv: Min-vo obrony Ukrainy; Heneralnyi shtab Zbroinykh Syl Ukrainy, 114 s. [in Ukrainian].

Oleh KOTYLEVSKYI

Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy
(Lviv, Ukraine)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1135-566X>

**THE MECHANISM OF THE OCCUPATION
(ANNEXATION) OF THE AUTONOMOUS REPUBLIC OF CRIMEA
AND THE CITY OF SEVASTOPOL IN 2014**

This article examines the mechanism of the occupation (annexation) of the Autonomous Republic of Crimea and the city of Sevastopol by the Russian Federation in February–March 2014. It is demonstrated that after Ukraine’s Revolution of Dignity, which disrupted Russia’s strategic plans to weaken or fragment Ukraine and divert it from its course toward European and Euro-Atlantic integration, the Russian leadership shifted from predominantly diplomatic and economic methods of influence to direct military aggression.

The article analyzes the objectives and specific features of Russia’s preparations for the occupation of Ukrainian territory, outlines the key measures undertaken between November 2013 and February 2014, and clarifies the role of the Russian Black Sea Fleet and various agents of influence, including representatives of local councils, pro-Russian political forces, segments of the clergy, former law enforcement officers, and retired military personnel.

It is shown that the mechanism of annexation involved the sequential implementation of interconnected actions: the creation and support of pro-Russian groups; the infiltration of agents of influence; the artificial escalation of internal political, interethnic, and religious tensions; the covert or open use of armed force and the de facto occupation of the territory; the involvement of irregular Russian and local pro-Russian armed formations supported by regular Russian troops; the denial of the presence of Russian regular forces as a means of avoiding international legal responsibility; and the subsequent legitimization of the occupation through orchestrated pseudo-referendums and illegitimate “elections” to local governing bodies.

The article argues that the occupation and subsequent annexation of Crimea and Sevastopol in February–March 2014 constituted an important stage in the implementation of Russia’s expansionist policy aimed at undermining Ukraine’s sovereignty. The operation was carried out as a centrally planned and rapidly executed special operation involving Russian regular armed forces, which resulted in the removal of Ukrainian governmental institutions, the dismantling of political and civil society structures, the establishment of effective control over the territory, and its incorporation into the Russian legal system.

Keywords: *Russian-Ukrainian war, Russian expansion in Ukraine, hybrid warfare, occupation (annexation) of Crimea, “Crimean Spring”, agents of influence.*

Стаття надійшла 05.01.2026

Стаття прийнята до друку 26.01.2026